

crkva u svijetu

POGLEDI

CRKVA U APOSTOLSKO DOBA

Vladimir Merćep

Danas se mnogo govori i piše o tome kako bi se Crkva, da bi mogla ostati onakva kakvu ju je Krist ustanovio, morala povratiti u apostolsko doba.

Postavlja se pitanje: kakva je Crkva bila u apostolsko doba?

Neki katolički teolozi, iz želje da oslobode Crkvu svega što je »konstytucionalno« i »pravno«, prihvaćaju tezu, koju su protestanti već prošlog stoljeća, osobito R. Sohm (Kirchenrecht, I, Die geschichtliche Grundlagen, Leipzig 1892), branili: da je prvotna Crkva bila bez ikakve hijerarhijske organizacije i pravnih normi: ostavljena na milost i nemilost nadahnuća karizmom obdarenih kršćana. Tomu je pitanju posvetio veoma opsežnu studiju profesor pravnog fakulteta u Toulousu J. Dauvillier (Les temps apostoliques, izd. Sirey, Pariz 1970, str. 744), čije glavne misli želimo iznijeti. Knjiga je pisana vrlo učeno i čini se da nema važnije povijesne i egzegetske rasprave iz prošlosti i sadašnjosti koju pisac nije konzultirao. U njoj se, bez polemičkog i apologetskog obilježja, brižno iznosi svaka, pa i najudaljenija veza kršćanstva sa židovstvom, sektom iz Qumrana i helezizmom; ali se ne zaboravlja istaknuti i njegova novost. Autor, dobar poznavatelj istočnih jezika, zna zauzeti osobno stajalište i pred najvećim auktoritetima povijesne i biblijske znanosti. Služi se povijesnom metodom, i to uglavnom na temelju spisa N. zavjeta, koje, kad treba, osvjetljuje raznim kršćanskim i nekršćanskim dokumentima. Pravnički mu mentalitet koji put pomaže otkriti u tekstu ono što katkada ne uspijeva pokojem egzegeti i teologu. Radnja obuhvaća doba od dolaska Duha Svetoga do smrti posljednjeg Apostola, tj. do početka II. stoljeća. Njezin najvećio dio govori o hijerarhijskom uređenju Crkve i o karizmaticima, ostalo pak o drugim strukturama prvotne Crkve i o njezinu odnosu prema nekršćanske svijetu.

I. Hijerarhijsko uređenje Crkve i karizmatici

Za razliku od rabina, koji su samo formirali učenike i tako privremeno nastavljali svoje djelo, Krist je htio ustanoviti novo društvo, koje će

ovjekovječiti njegovo djelo do konca svijeta. Ono je hijerarhijski uređeno. Njemu na čelo stavlja kolegij Dvanaestorice i samo njima daje ovlasti da nastave njegovo djelo i upravljaju Crkvom, povezani s Petrom, svojim »prvakom«. Budući da ono mora trajati do konca svijeta, podjeljene će ovlasti prijeći i na njihove nasljednike. Zbog tih ovlasti crkvena je hijerarhija božanskoga prava (str. 129).

Od početka svoga javnog djelovanja Krist izabire među učenicima Dvanaesticu. Od sada taj izraz Dvanaestorica stalno označava ovlaštene učenike. Vjerojatno je Krist uzeo broj dvanaest po uzoru na dvanaest plemena izraelskih. Jer je taj broj Krist htio, iako je bio privremen. Apostoli su mu pridavali tako veliku važnost da se njihov prvi zajednički čin, poslije Kristova Uskrsnuća, sastojao u popunjavanju apostolskog zbora poslije Judine smrti. Ali, jer je broj dvanaest bio privremena karaktera, poslije smrti Jakova, Zebedejeva sina, Apostoli nisu smatrali da treba nekog izabrati na njegovo mjesto.

Dvanaestorica su svjedoci Kristova mesijanstva i Uskrsnuća; oni su nosioci kršćanske vijesti. Oni su Kristovi punomoćnici, šaljasi, apostoli. Odatle izviru njihove ovlasti i služba. Krist je morao upotrebiti riječ šaljajah, kad je, kako nas izvješćuje sv. Luka (6.13), dao Dvanaestorici ime apostol. Riječ šaljajah ili apostol ima pravno značenje i označuje čovjeka koji je primio misiju religioznog ili svjetovnog sadržaja. »Šaljajah jednog čovjeka, veli Mišna, je drugi on«, njegov alter ego (str. 135). Pojam kršćanskoga šaljajaha (apostola) je specifično i isključivo kršćanski, kako se to vidi iz ovlasti koje su primili apostoli. Te su ovlasti auktoritativnog nezabludivog naučavanja, opće jurisdikcije i prikazivanja Žrtve N. Zavjeta (st. 138-139). Među Apostolima posebno mjesto zauzima Šimun. Zbog njegove posebne misije, Krist mu mijenja ime u Petar, što znači »stijena«. Na toj stijeni će se podignuti Kristova nerazoriva i besmrtna Crkva. Petru Krist daje primat jurisdikcije nad općom Crkvom, s kojim je spojena ovlast nezabludivosti. Stoga je »nemoguće« odijeliti Crkvu od Petrove osobe i vlasti koju je primio. Ne može se tvrditi da su one osobno Petru podijeljene. Moraju ih imati i njegovi nasljednici, inače ne bi imale smisla evanđeoske riječi (str. 147). Petrove ovlasti su različite i neovisne od ovlasti koje je Krist podijelio apostolskom zboru. Petrov primat i kolegijalnost apostolskog zbora bitno su povezani i tvore temelje božanskog prava crkvene konstitucije. Zbog toga Crkva nije »čisto kolegijalna ni čisto monarhična, već sinteza tih dvaju principa« (str. 716). I apostolski kolegij primio je puninu jurisdikcije, koju mora vršiti u jedinstvu s Petrom (str. 148). Iako je Pavao bio izvan apostolskog zbora, ipak je Apostol, jer je vidio Krista koji ga je izabrao za Apostola (str. 136). U apostolskom zboru mora vladati sklad i jedinstvo, jer ima zajedničku svrhu. Jedinstvo Crkve posljedica je apostolskog jedinstva. Crkva je jedna, jer je apostolsko naviještanje jedno i jedan apostolat, čak i neovisno od Petrove uloge (Ib). Apostoli uspostavljaju zajednice s hijerarhijom na čelu. Najstarija je jeruzalemska. Njome ne upravljaju vjernici prema svojim nadahnućima koje bi im Duh Sveti podijelio, već hijerarhija s Petrom na čelu. Ta se hijerarhijska vlast odmah očituje. Petar uzimlje inicijativu da se popuni ispražnjeno Judino mjesto. Vjernici samo predlažu kandidate, a Apostoli biraju. Na dan Duhova Apostoli neustrašivo i javno propovijedaju Evanđelje. Petar u ime njihovo odgovara onima koji ih optužuju. Od Apostola

sluša telji traže da se mogu krstiti. Apostoli konsekriraju Euharistiju, što u sv. Luke općenito znači »lomljenje kruha« (str. 152); vjericima daju vjersku pouku i brinu se da bi se dobra, koja vjernici stavljaju na korist zajednice, pravedno dijelila. Židovi dobro znadu tko je nositelj vlasti u kršćanskoj zajednici, kad Apostole pozivaju na sud. Apostoli primaju Pavla u svoju zajednicu i tako skidaju s njega svaki tračak sumnjičenja. I kod ređenja đakona Apostoli se ponašaju kao poglavari: oni određuju uvjete kandidata i vrše obred ređenja polaganjem ruku, dok zajednici vjernika, po uzoru na židovske običaje, ostavljaju brigu da izaberu sedmoricu kandidata (str. 157). Đakoni pak nemaju ovlasti polaganja ruku i nikada ne će postati poglavari mjesnih Crkava (str. 159).

Apostoli postavljaju ne samo đakone već i prezbitere (prezbiteri, starješine, biskupi, upravitelji: ti su izrazi u početku ekvivalentni) po raznim mjesnim Crkvama. Za njih doznajemo iz Djela apostolskih prilikom gladi koja je harala u Judeji: vjernici iz Antiohije šalju pomoć braći u Judeji preko Barnabe i Pavla, ali je upućuju na njihove »starješine« (Dj. Ap. 11, 28-30). Oni na prvoj skupštini ili na prvom saboru, kako to neki zovu, u Jeruzalemu skupa sjede s Apostolima, s njima primaju Barnabu i Pavla, koji ih izvješćuju o svome radu i s njima donose odluku zazivajući Duha Svetoga. Budući da su prezbiteri rezultat spontanog razvoja prvotne kršćanske zajednice, Djela Apostolska ne određuju njihove vlasti — kako to čine kod đakona — ni vrijeme njihova ustanovljenja (str. 160). Čini se da pojava prezbitera nije bila ograničena na judejske zajednice; ona je morala biti općenita (str. 162). Prezbiteri su postojali i u Antiohiji oko god. 40. prije putovanja Barnabe i Pavla. Nigdje ne stoji da oni proroci i učitelji koji u Antiohiji celebriraju liturgiju (Dj. Ap. 13, 1-3) nisu prezbiteri (str. 162). I Pavlove su zajednice bile hijerarhizirane (str. 261). Već za prve misije, koja se završila oko 48. godine, Barnaba i Pavao uspostavljaju prezbitere, polaganjem ruku u svakoj Crkvi (Dj. ap. 14, 23), tj. u Listri, Ikoniji i pizidskoj Antiohiji (str. 261), i to po primjeru drugih kršćanskih zajednica: inače se ne bi shvatilo zašto se ograničuju na instituciju, svojstvenu jeruzalemskoj zajednici, kad ona ne bi i drugdje postojala (str. 162). U Efezu Pavao nalazi prezbitere koji upravljaju zajednicom (Dj. ap. 20, 28). Poslanica Filipljanima upravljena je istodobno i »biskupima i đakonima« (Fil. I, 1). U I poslanici Solunjanima (5, 12-13) Pavao govori o onima »koji upravljaju« za razliku od običnih vjernika. Isti izraz on upotrebljava u poslanici Rimljanima (12, 6-8). Poslanica Hebrejima (13, 17) naređuje vjernicima da »slušaju svoje starješine« i da im budu podložni. Prema pastoralnim poslanicama, Tito će postaviti prezbitere u svakom gradu Krete, ako već ne postoje (Tit, I, 5), a Timotej (I Tim. 4, 14) će ostati u Efezu u kojemu se po prvi put pojavljuje kolegij prezbitera (str. 262). I Crkva u Korintu hijerarhijski je uređena. To se opaža iz hijerarhizacije duhovne pravde: budući da se crkvena zajednica u Korintu nije poslužila svojim pravom eskomunikacije i izbacila iz svoje sredine rodoskvrnitelja (usp. I. Kor. 5, 1-5), Pavao joj prigovara, ali se također služi svojim pravom i, čak iz daljine, eskomunicira grešnika. Dakle, duhovna pravda mjesne zajednice podvrgnuta je pravdi Apostola: on može suditi svaku njihovu odluku i čak je preinačiti (str. 585). Premda prezbiteri nisu izričito spomenuti u Pavlovu prijekoru, on se i na njih odnosi (str. 366). Da su pak prezbiteri postojali u korintskoj Crkvi, o tome svjedoči i sam papa Klement rimski u pismu korintskoj zajednici god. 95. ili 96; u njemu se također

tvrdi, da je crkvena hijerarhija božanskoga porijekla, a njezina služba doživotna (str. 297). I rimska Crkva ima svoju hijerarhiju kao i zajednice koje je osnovao sv. Ivan u Aziji.

Prezbiteri su bili vrhovna vlast u mjesnim crkvama, u odsustvu Apostola; ređeni su polaganjem ruku (str. 162). Nikada se ne spominju riječi »svećenik«. Taj se naziv primjenjuje samo na vrhovnog svećenika Isusa Krista i na židovskog svećenika. Razlog je slijedeći: nijedan novozavjetni prezbiter nije ni vrhovni svećenik ni, u prvom redu, ono što je židovski svećenik, naime, žrtvovatelj. Iako kršćanski svećenik celebrira Euharistiju, on je u prvom redu upravitelj kršćanske zajednice i apostol. Zbog toga ga novozavjetni tekstovi nazivlju prezbiterom, imenom kojim se većma izražava služba upravljanja. (str. 161).

Uz lokalnu hijerarhiju, u apostolsko doba, postoji i putujuća: nju sačinjavaju putujući misionari. Oni dobivaju ovlasti polaganjem ruku da bi mogli komunicirati drugima svećenstvo, osnivati i organizirati nove kršćanske zajednice, imaju ovlasti koje će poslije imati biskupi. Ne mogu promulgirati Objavu, već je moraju propovijedati, čuvati i braniti Tradiciju (str. 229). Kako je jezik N. Zavjeta još u formiranju, ti misionari nemaju svog posebnog naziva. Zato se događa, da ih sv. Pavao nazivlje »suradnicima« — izrazom koji se može primijeniti i na obične vjernike. Među njima neki djeluju u ovisnosti Apostola, kao Marko o Petru, Timotej, Tito, Silvan, Sosten, Erast, Epafra o Pavlu, drugi su pak neovisni, kao Barnaba i Apolo. Kad je sv. Pavao bio zapriječen u radu bolešću ili ropstvom, između 63. i 67, snabdijeva neke svoje suradnike posebnim ovlastima: šalje ih da upravljaju Crkvama ili skupinama Crkava, da ih naziru ili čak, prema sudskim postupcima, maknu nedostojne prezbitere. Moglo bi se nazvati te Pavlove suradnike »apostolskim delegatima« (str. 236). Takvi su bili, npr., Tito i Timotej. Na svršetku obavljenih misija Apostol je opozivao podijeljene im ovlasti i eventualno ih slao u druge krajeve da izvrše razne zadaće (str. 239). Putujući misionari i apostolski delegati sačinjavali su nižu hijerarhiju s obzirom na Apostole, ali višu s obzirom na prezbitere mjesnih Crkava (str. 241).

Na čelu pojedinih mjesnih Crkava, za života Apostola, bio je zbor prezbitera. Nije lako odgovoriti jesu li ti prezbiteri bili današnji biskupi (str. 264). Čini se da su mogli podijeliti drugima svećenstvo, da su imali biskupske ovlasti. Zajednički vrše biskupsku jurisdikciju, ali su podređeni Apostolima koji su osnovali mjesnu Crkvu i njihovim suradnicima, tj. misionarima i delegatima (str. 265).

Monarhijski episkopat se po prvi put pojavljuje u jeruzalemskoj Crkvi. Kad su Apostoli između 43. i 44. napustili Jeruzalem, nisu mogli kao prije zajednički upravljati tom Crkvom. Tada mjesto njih na čelu te zajednice dolazi Jakov, »brat Gospodinov« kojega, vjerojatno, valja razlikovati od Jakova Alfejeva, apostola. On ima ovlasti naučavanja, jurisdikcije i celebriranja Euharistije. Okružen je prezbiterima koji su mu podložni. Zato ga s pravom Klement aleksandrijski naziva jeruzalemskim biskupom (str. 255.) Vjerojatno je antiohijska Crkva iz početka bila kolegijalno upravljana i tek u vrijeme sv. Ignacija monarhijski (str. 260). I monarhijsko uređenje rimske Crkve kasnijeg je datuma. Dok se sv. Petar nije sasvim premjestio u Rim, njom su upravljali prezbiteri kolegijalno. Od tada on postaje glava mjesne rimske i ujedno opće Crkve. Kako nje-

gov primat nije vezan uz njegovu osobu, morat će prijeći na nasljednika. Rimski primat po prvi put se pojavljuje, još za života sv. Ivana, u pismu pape Klementa rimskoga korintskoj Crkvi (str. 294).

Smrću Apostola njihovi pomoćnici, tj. misionari i delegati ulaze u mjesnu hijerarhiju. Istodobno kolegijalna uprava Crkve izrazitije skreće prema mornarhijskoj, koja će se dovršiti tijekom II stoljeća. Od sada će se samo jedan smatrati poglavar neke Crkve i nositelj apostolskih tradicija. On za se pridržava naslov biskup; njemu su podređeni ostali prezbiteri koji će izgubiti navodnu ovlast komuniciranja svećeništva (jer su prema nekima svi prezbiteri imali tu ovlast, st. 264); on prima redovite apostolske ovlasti i smatra se više nego apostolski misionari i delegati posjednikom punine biskupske ovlasti; ali nema ovlasti promulgirati novo Evandjelje niti je obdaren nezabludivošću; vezan je uz sjedište i time je njegova jurisdikcija ograničena. Budući da biskupi nastavljaju apostolski kolegij, pojedini biskup ima donekle brigu i za sve Crkve. Tu zajedničku općenitu skrb očitovat će na saborima. Na mjesnim koncilima III. stoljeća svjesni su da odlučuju po nadahnuću Duha Svetoga. Na općim pak saborima pozivat će se na nezabludivost koja je obećana apostolima (str. 242).

Ako pak hijerarhija ima takvu ulogu u prvotnoj Crkvi, na što se onda svodi uloga karizmatika o kojoj toliko govore svetopisamski dokumenti? Oni su suradnici hijerarhije kod izgradnje Crkve (str. 321). Zato nipošto nisu neka druga vrsta hijerarhije, kako bi to neki htjeli (str. 333). Njima nikada nije dozvoljeno, zbog dara koji su primili, da budu primljeni u hijerarhiju ili da celebriraju Euharistiju. Nisu imali ovlasti da komuniciraju drugima Duha Svetoga: đakon Filip, velik karizmatik i čudotvorac, šalje onoga kojega je krstio Apostolima, da bi mu podijelili Duha Svetoga (str. 332). Ni njihove karizmatičke manifestacije nisu bile suverene i indiskutabilne: pred njima sv. Pavao naglašava pravo hijerarhije da nazire njihovu autentičnost (Ib.).

Branitelji mišljenja da se hijerarhija prvotne Crkve formirala uz sakramentalni način, tj. polaganjem ruku, i na karizmatički način, tj. neposrednim designiranjem Duha Svetoga, pozivlju se osobito na ulogu Jude i Silvana među poglavicama jeruzalemske Crkve (usp. Dj. ap. 15, 22; 33) i na činjenicu da su petorica karizmatika celebrirali liturgiju u antiohijskoj Crkvi (usp. Dj. ap. 13, 2).

Što se tiče prvog prigovora, ne smije se zaboraviti da je Silvan bio sigurno prezbiter jeruzalemski i pomoćnik Pavlov, dakle, već zaređen polaganjem ruku (str. 182). Osim toga, obični su vjernici mogli zauzimati važnu ulogu u Crkvi, raditi uspješno na proširenju Božjega Kraljevstva a da pri tome ne budu članovi klera niti da imaju ovlasti upravljanja i celebriranja Euharistije (str. 333).

Ni druga se objecka ne može održati. Pavao i Barnaba su bili posvećeni polaganjem ruku. Vjerojatno su bili zaređeni i ostali, jer ih Djela apostolska spominju između Barnabe i Pavla, tj. između posvećenih. Ako sv. Luka ne spominje da su i ostali bili zaređeni, htio je naglasiti očitovanje Duha Svetoga koji je izabrao Barnabu i Pavla za misionarski rad (259). Budući da su Barnaba i Pavao već bili zaređeni, ono polaganje ruku nad njima imalo je značenje nekoga čina molitve koji su židovi pravili prije odlaska na opasnu misiju (str. 180). Uostalom, članovi hijerarhije mogli su istodobno biti i karizmatici, ali karizme nisu mijenjale njihove hijerarhijske funkcije (str. 333).

II. Ostale strukture prvotne Crkve

Crkva se ne može zamisliti bez laika. Istina, riječ laik se ne nalazi u N. Zavjetu; po prvi put se spominje u poslanici Klementa rimskoga i označuje onoga koji nema nikakve svete službe (str. 337). Ali laici, u značenju vjernika, nazivlju se »Božji narod«, »izabrani narod«, »kraljevsko svećenstvo«, »izabrani«, »sveti«, »savršeni«. Oni su živo kamenje od kojih je sazidana Crkva i njezini aktivni članovi: sudjeluju u apostolatu i neki su među njima najbolji suradnici hijerarhije kojoj su podređeni (str. 338). Prvi oblik njihova apostolata je njihov dosljedni kršćanski život. Neki se među njima bave poučavanjem i propovijedanjem. Sv. Pavao želi da svi vjernici steknu osobno razumjevanje objavljene istine i duboku vjersku spoznaju (str. 341). Laici imaju važnu ulogu pri izboru crkvenih dostojanstvenika. Premda nisu mogli podijeliti nekome duhovne vlasti, ipak su sudjelovali na predlaganju kandidata koje su Apostoli izabrali i redili (str. 343). Apostoli se također služe njihovim obavijestima i savjetima (str. 721).

Dok je poganski moral tražio da se svaki dobar građanin mora ženiti, dotle je Krist naglasio superiornost Bogu posvećena celibaterskog života pred bračnim. Time se usprotivio rabinskome naučavanju i složio s qumranskim (str. 352). Među celibatere ubrajaju se — osim Barnabe, Pavla i članova više hijerarhije — i neki laici, žene i muškarci (str. 721). Ubrzo u laičkome krugu nastaje i prvi red, naime, »prave udovice« koje moraju imati barem šezdeset godina i sasvim se posvećuju Bogu i djelima ljubavi prema bližnjemu (str. 357). Uz njih se susreću đakonice i Bogu posvećene Djevice, ali one ne stvaraju neki red u Crkvi. Jedne i druge posvećuju se molitvi i djelima ljubavi. Djevice žive u vlastitim obiteljima. Đakonice ne pripadaju hijerarhiji. Nema ni jednog teksta iz apostolskog doba koji bi govorio o tome kako su one bile ustanovljene i u čemu bi se posebno razlikovala njihova služba od službe »pravih udovica« i Bogu posvećenih djevice. Ne može se ustvrditi, da su one u apostolsko doba dijelile krštenje (str. 360).

U pitanju ženidbe kršćanstvo je donijelo sasvim nove pojmove koji su sasvim promijenili njezin moral i pravosuđe. Prema kršćanstvu svatko je slobodan na ženidbu ili na celibat; iako je Bogu posvećeni celibat superiorniji od ženidbe, ženidba je obilježena svetošću, sakramenat je. Ona je monogamična i nerazriješiva. Najstarije svjedočanstvo o nerazriješivosti ženidbe nalazi se u I Kor. koja nedvojbeno svjedoči da je u prvim kršćanskim zajednicama vladao zakon nerazriješivosti braka (str. 389). Što se tiče Kristovih riječi u Mt. 5, 31-33, one ne daju pravo na razvod postojećeg braka i na mogućnost nove ženidbe: njima bi Krist izjavio da je prilježništvo nezakonito, stoga se prilježnicu može i mora otjerati (str. 401-404). Jednakost muža i žene u bračnome životu i dužnost vjernosti za muškarca prema svojoj ženi velika je novost kršćanstva (str. 408). Kršćanstvo je ustvrdilo posvemašnju duhovnu jednakost spolova pred Bogom. Zbog toga Crkva poziva i ženu, kao i čovjeka, na isti duhovni život: ona joj daje pravo na molitvu, na pouku, na sudjelovanje u Euharistijskoj gozbi i drugim sakramentima; njoj nalaže iste religiozne obveze kao i muškarcu. S takvim naučavanjem kršćanstvo je došlo u sukob sa židovstvom u kojemu je religija bila isključivo stvar muškaraca. U židovstvu, žena na religioznom polju nije značila više od jednog djeteta ili roba; nije

prisustvovala skupštinama u sinagogama i za nju se nije žrtvovalo vazmeno janje. Čak su rabini raspravljali smijeli uopće žena biti poučena u Zakonu. Nauka da moralni zakon vrijedi jednako za oba spola i da više nema žena in quibus stuprum non datur — nešto je nečuveno u ono doba. Premda je žena u duhovnome pogledu bila jednaka muškarcu, ipak se u apostolsko doba opaža neka njezina inferiornost pred muškarcima. Tako je u obitelji muž glava bračne zajednice; žena je isključena iz kulturnih i doktrinarnih služba; ne može imati udjela u hijerarhiji niti govoriti i poučavati na kršćanskim zborovima, odstranjuje se iz svih služba u Crkvi koje bi joj davale neku vlast nad muškarcem (str. 418). Kršćanstvo navješta i robovima vječno blaženstvo i duhovnu slobodu, stoga oni imaju ista prava u crkvi kao i slobodni građani. Apostoli ne propovijedaju socijalnu revoluciju, jer bi ona u ono doba dovela samo do novih pobuna koje bi se svršile samo na štetu robova (str. 438). Čak naređuje robovima da budu podložni poglavarima, a poglavarima da s njima ljudski postupaju i da ih smatraju braćom (str. 440). Apostoli toleriraju ropstvo, ali ga ne opravdavaju. Kršćanstvo je postavilo načela koja će malo po malo bez društvenih trzavica ukloniti ropstvo iz zajednica (str. 442).

Prvotna jeruzalemska zajednica predstavljala je u početku duboki aspekt komunitarnosti. Mnogi su Kršćani, nadahnjujući se u Kristovim savjetima savršenstva, prodavali svoju imovinu i od prodanoga dobiveni novac donosili Apostolima koji su ga dijelili siromašnoj braći. No prodaja nije bila obvezatna kao kod qumranske sekte (str. 604). Taj komunitarni aspekt polako se smanjio: bogati su, jer ih je bilo malo, osiromašili tako da je jeruzalemska Crkva morala moliti pomoć od drugih bogatijih Crkava. Zajedništvo dobara koje susrećemo u jeruzalemskoj zajednici, nije postojalo u ostalim kršćanskim Crkvama (str. 606). Međusobno pomaganje u prvotnoj Crkvi željelo je uspostaviti ekvilibrij u materijalnim dobrima između bogatijih i siromašnijih Crkava i pokazati jedinstvo među njima. Premda je sakupljanje materijalnih dobara bilo svojevoljno, nije se smatralo milostinjom, već doprinosom za javne potrebe Crkve. Te potrebe bile su u prvom redu uzdržavanje klera i pomoć siročadi, udovicama i siromasima (str. 727-728).

U strukturi prvotne Crkve nalazi se i korijenje pravde. (str. 570—596). Uza svu svetost prvih kršćana, u njihovim zajednicama dolazi do rasprava. Procesi, često vremenitog karaktera, razbuđuju neslogu među kršćanima i na sablazan su poganima. Zato sv. Pavao naređuje da se sporovi rješavaju dogovorom. Još teži nemiri dolaze od sablažnjivih grijeha koji stavljaaju u pokret duhovnu pravdu. Primjenjivala se bratska opomena prema krivcu kao i u qumranskoj sekti. Ako se krivac nije popravio, nastupala je duhovna pravda; krivac se kažnjavao. Najteža je kazna bila izopćenje iz zajednice, ali ono nije značilo, kako se događalo u qumranskoj sekti, izručivanje krivca svjetovnoj vlasti.

Među najvažnije sastavne elemente Crkve apostolskog doba sigurno spadaju sredstva posvećenja (str. 462-570). Na prvo mjesto dolazi krštenje koje inkorporira u Krista i u Crkvu. Ono se razlikuje od židovskih i qumranskih dnevnih pranja. Kršćansko se krštenje može samo jedanput primiti, potpuno oprašta grijeha i duhovno obilježava kršćanina. Vršiti se redovito uronjavanjem u vodu uz zazivanja osoba Presv. Trojstva. Podjeljivanje krštenja nije nikome rezervirano. Tražila se vjera u Krista i pokajanje

nije za grijeh: apostolsko se doba zadovoljavalo i samo kratkom pripremom; još nije postojala katekumenska disciplina. Nije lako odgovoriti jesu li se i posve malena djeca krstila. Kršteni su također primali sakramentom potvrde dar Duha Svetoga. U židovstvu i qumranskoj sekti ništa slična ne nalazimo ovome sakramentu. Apostoli su ga podjeljivali polaganjem ruku i molitvom. Treći pak sakrament kršćanske inicijacije je Euharistija, koja se još nazivlje »lomljenje kruha« ili »Gospodnja večera«. Ona se bitno razlikuje od qumranskih blagovanja, koja nisu imala sakrifikalno i kultno značenje. Ona je isključivo kršćanski obred, središte kultnog i religioznog života prvih kršćana, nekrvna žrtva N. Zavjeta, uspomena smrti Gospodnje i iščekivanja Njegova slavnog dolaska da sudi na koncu svijeta, blagovanje Kristova tijela i krvi. Prve kršćanske zajednice su vjerovale da je Krist u euharistiji stvarno prisutan. Celebrirao je apostol ili prezbiter koji je predsjedao zboru vjernika. Izgovarao bi riječi nad kruhom i vinom koje je Krist izrekao na Posljednjoj večeri. Čini se da riječi koje donose Matej i Marko više odgovaraju liturgijskoj formuli prvotne Crkve. Osim zajedničkog »lomljenja kruha«, prve kršćanske zajednice su obavljale i zajedničku javnu molitvu, pouku i propovijed. U tome su se nadahnjivale židovskim običajem. Javna molitva koja se držala pod vodstvom hijerarhije često je bila improvizirana; nije bila na uštrb privatne.

Način molitve preuzet je od semitskog svijeta; obično se molilo stojeći i to raširenih ruku ali se poznavala i molitva na koljenima. Molitva na koljenima bila je znak poniznosti i intenzivnijeg zaklinjanja; tako je molio Krist na Maslinskoj gori.

Prvotna Crkva poznavala je i obred bolesničkog pomazanja. Njime se suprotstavila qumranskoj sekti koja je mazanje s uljem s gnjušanjem odbacila. Taj se obred dijelio da bi bolesnik zadobio zdravlje i oproštenje grijeha. Čini se da je bolesničko pomazanje imalo u prvotnoj Crkvi veće značenje nego danas, jer je to navodno bio jedini sakramentalni način oproštenja grijeha: iako o sakramentu pokore jasno govore novozavjetni spisi, ipak nije sigurno da su ga vjernici primali u apostolsko doba.

III. Odnos prvotne Crkve prema nekršćanskome svijetu

Nekršćanski svijet bili su židovstvo, poganstvo, državna vlast i gonitelji (str. 637-710). Što se tiče židovstva prva kršćanska zajednica u Jeruzalemu nije iz početka mislila prekinuti s njima, zato je nastavila obdržavati židovske propise i ustrajno pohađati obrede u hramu. To njezino stajalište privelo je kršćanstvu određen broj farizeja i židovskih svećenika, dok su mu saduceji ostali zakleti neprijatelji i začetnici prvih progona. Tek malo po malo kršćani počinju dolaziti do svijesti da treba sasvim raskrstiti sa židovstvom. Čini se da je prvi sv. Stjepan osjetio tu potrebu. I samo pripuštanje u Crkvu satnika Kornelija, koje nije prošlo bez poteškoća, bilo je u misli mnogih jedna rupa koju je trebalo što brže zatvoriti. Stvaranje kršćanske zajednice u Antiohiji, koja je većinom bila sastavljena od pogana, produčilo je još više svijest prve kršćanske zajednice da je kršćanstvo univerzalna religija i da mora prekinuti sa Židovima. Odluka, donesena na jeruzalemskom saboru, da se poganin koji želi postati kršćanin ne mora obrezati i vršiti židovske propise, značila je velik korak na putu produbljivanja te svijesti. No i poslije te odluke obraćeni Židovi, osobito iz Jeruzalema, nastavljali su vršiti židovske običaje iz

nacionalnih motiva. Ali je i među Židovima bilo ekstremista, tzv. judaizanti, koji su htjeli nametnuti poganima židovske običaje kao uvjet spasenja. Oni su stalni neprijatelji Pavla, koji je jasno shvatio da židovstvo pripada prošlosti i da nema važnosti za spasenje.

Odnos kršćana prema poganima nije stvarao posebnog problema. Kršćani su se mogli s njima slobodno družiti, jer bi inače »morali izići iz svijeta«, veli sv. Pavao (I Kor. 5, 9-10). Ali su pri tome morali biti razboriti: nisu smjeli živjeti kao oni. Nisu s prezirom gledali na poganski svijet, nego su prema njemu postupali pošteno, milosrdno, mudro i razborito. Morali su svojim dosljednim životom apostolski djelovati i tako pripravljati pagane na obraćenje. Sv. Pavao dopušta jesti meso koje je žrtvovano idolima — jer idoli nisu ništa — uz uvjet da se ne bi netko sablaznio. Morali su se uzdržavati od poganskog praznovjerja, osobito od magije. Krist je donio na svijet novo i važno načelo, naime, razliku između duhovne i svjetovne vlasti. Zato Apostoli traže neovisnost u vršenju svoje službe. U slučaju između Božjeg i državnog zakona, Apostoli naglašuju prvenstvo prvoga, tj. pravo savjesti, jer »treba više slušati Boga nego ljude«. Kršćani se ujedno pokazuju lojalni prema državnoj vlasti. Na to ih je Krist pozvao, kad je rekao: »Dajte Caru što je carevo, a Bogu Božje«. Sv. Pavao ističe (Rim. 13, 1-2) da je vlast od Boga i potrebna društvu, ali da se vrši na normalan način i za dobro samog društva. On ne raspravlja o slučaju sumnjive ili kontestirane vlasti i ne tumači problem sukoba između stvarne i zakonite, ili crkvene i državne vlasti, jer pretpostavlja da se sve vrši u granicama zakonitosti poštovanja Božjih prava.

Kršćani su i u doba progonstva ostali lojalni građani: apostoli i papa Klement rimski preporučuju poslušnost caru i njegovim namjesnicima, i mole se za njih. Čini se da su tim htjeli postići vjersku slobodu i biti oslobođeni od idolopoklonstva, što su dobili tek za Konstantina. Kršćani ne pokazuju prema nekršćanskom svijetu onaj ekskluzivizam koji se očituje u drugim religijama; oni ne osuđuju en bloc sve one koji ne prijanjaju uz kršćanstvo: sv. Pavao je više puta podsjetio da i pagane Bog nije napustio.

* * *

Uz te misli pisac je iznio i mnogo drugih, sporednih. Stoga je sasvim razumljivo da tako opsežna problematika može, tu i tamo, tražiti nadopunu ili razjašnjenje. Premda je očito iz jedinstva apostolata i hijerarhijske institucije Crkve, osobito »Petrove službe«, da Kristova Crkva mora biti uvijek bitno ista i samo jedna, možda se ipak trebalo osvrnuti na mišljenje protestantskog bibličara E. Käsemanna prema kojemu ne bi postojalo jedinstvo među knjigama N. Zavjeta, pa nam one ne bi dale sliku neke »Ecclesiae perennis«, već samo »glavne tipove Crkve«. ¹ — Danas se ističe, čak i među nekim katolicima, da Crkva u Korintu nije poznavala »ni prezbitere, ni biskupe, ni redenje; izuzevši auktoritet Apostola, zajednica je živjela samo od karizma, koje su se pojavljivale u njezinoj sredini.« ² Istina, iz dokazivanja našeg pisca proizlazi da je Crkva u Korintu bila hijerar-

¹ Usp. M. Villain, *La 4e Conference de Foi et Constitution*, u *Nouvelle Revue Théologique*, 85 (1963), str. 819—846; E. Käsemann, *Exegetische Versuche und Bestimmung*, II, Göttingen, 1964; F. Mussner, *L'Évangile et centre de l'Évangile*, u *Le message de Jésus et l'interprétation moderne*, Paris, 1969, str. 151—176; A. Stock, *Einheit des Neuen Testaments*, Einsiedeln, 1969.

² H. Küng, u *Concilium*, 34 (1968), str. 34.

hijski uređena, ali, uza sve to, trebalo se s njom posebno zabaviti (I. Kor.) i nad njom malo duže razmišljati kako su to učinili bibličari s Katoličkog instituta u Parizu³ i došli do zaključka da je i u Korintskoj Crkvi postojala ministerijalna organizacija. S pravom je naglašeno u knjizi, da se monarhijsko uređenje mjesnih Crkava dovršilo tijekom II stoljeća. No dobiva se utisak da se auktor nije dovoljno zapitao kako se moglo tako brzo prijeći od kolegijalnog upravljanja na monarhijsko, pogotovo kad znamo da ljudi grčevito brane svoja prava i teško se odriču onoga što im je predano, osobito ako je to utemeljeno na božanskom pravu ili apostolskoj predaji. Sigurno se, pri tome, treba ozbiljno zamisliti nad poslanicama Ignacija Antiohijskoga (pisane oko 107) u kojima se s najvećom sigurnošću naučava monarhijsko uređenje Crkve⁴ i nad prastarim judeo-kršćanskim spisima prema kojima bi sv. Petar uspostavljao u mjesnim Crkvama kolegij prezbitera s biskupom na čelu po uzoru na kolegij Apostola s Petrom na čelu,⁵ stoga bi barem već neke mjesne Crkve bile od početka uređene na monarhijski način i ne bi doživjele nikakvu evoluciju. Što se pak tiče teksta Rim. 13, 1-2, iz kojega se dokazuje božansko porijeklo političke vlasti, možda je trebalo naglasiti, da se ne bi smjelo, na temelju tog teksta, uvijek isticati samo božansko porijeklo političke vlasti a gotovo nikada i božansko porijeklo drugih prava, zbog čega se dobiva dojam da politička vlast ima drugo obilježje, i to svetije, negoli druga prava,⁶ npr. pravo roditelja na odgoj djece, pravo čovjeka na osobnu slobodu, na slobodu vjere, zbora i dogovora, na pravednu plaću, na obranu vlastitog života, pravo naroda na slobodu itd. Drugim riječima navedeni tekst sv. Pavla: »Nema vlasti a da nije od Boga« primjenjuje se na svaku vlast a ne samo na političku. Stoga bi se moglo Pavlovo naučavanje ovako izraziti: »Sva prava dolaze od Boga« ili »Sve zakonite institucije dolaze od Boga«.⁷

Te primjedbe, kojima bi se moglo nadodati još mnogo drugih, ne mogu, sigurno, umanjiti bitnu vrijednost djela koje će u pitanju struktura prvoine Crkve, osobito u pitanju božanskog porijekla ministerijalnog svećenstva, ostati fundamentalno.

³ Usp. E. Cothenet, *Le problème de l'Église d'après l'ouvrage de H. Küng*, u *Esprit et vie*, 30 (1969) str. 490—496; P. Grelot, *La structure ministérielle de l'Église d'après st. Paul*, u *Istini*, 15 (1970) str. 388—424.

⁴ »Separatim ab episcopo neque baptizare neque agapen celebrare: sed quodcumque ille probaverit hoc et Deo est placitum, ut firmum et validum sit omne quod peragitur«. *Ad Smyrnaeos*; Rouët de Journel, *Enchiridion Patristicum*, Barcelona, 1956, 19, br. 65.

⁵ J. Daniélou, *l'Église des apôtres*, Seuil, Paris, 1970, str. 50—51.

⁶ J. Leclercq, *Leçons de droit naturel. II; L'état ou politique*, Namur — Louvain, 1948, str. 170.

⁷ Usp. *ib.*, str. 166—167.